

VESTIGIA

Archeologie & Cultuurhistorie

Archeologisch vooronderzoek ten behoeve van de herontwikkeling van het
Theaterkwartier te Lelystad, gemeente Lelystad
Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek

V1714

Archeologisch vooronderzoek ten behoeve van de herontwikkeling van het Theaterkwartier te Lelystad, gemeente Lelystad

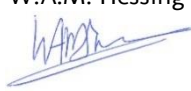
Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek

Rapportnummer: V1714
Projectnummer: V18-3854
ISSN: 1573 - 9406
Status en versie: Definitief, versie 2.0
In opdracht van: KuiperCompagnons
Rapportage: W.J. Weerheijm, F.P.J. van Puijenbroek
Plaats en datum: Amersfoort, 21 maart 2019

Niets uit dit werk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia BV

Documentbeheer				
Versie	Status	Datum	Toelichting	Autorisatie
1.0	Concept	3 oktober 2018	Eerste concept ter goedkeuring aan opdrachtgever/bevoegd gezag	J.P. Flamman
2.0	Definitief	31 maart 2019	Definitief na akkoord bevoegd gezag	W.A.M. Hessing

Projectgegevens	
Initiatief	Nieuwbouw woningen, leisure, horeca en bioscoop
Procedure	Bestemmingswijziging
Toponiem / locatie	Theaterkwartier
Plaats	Lelystad
Gemeente	Lelystad
Provincie	Flevoland
Opdrachtgever	KuiperCompagnons
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. L. Schaerlaeckens
Oppervlakte plangebied	Ca. 3,8 ha
Diepte grondwerkzaamheden	Onbekend, nieuwbouw
Huidig grondgebruik	Bebouwd, parkeerplaats & groenstrook
Onderzoeksmelding	4639643100
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
RD-centrumcoördinaten van het plangebied	160.980 / 502.610
Kaartblad (1:25.000)	20G
Uitvoerder en documentatie	Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie
Projectleider/Senior KNA archeoloog	Dr. R.M. van Heeringen
Projectmedewerkers	F.P.J. van Puijenbroek MSc Mr. W.J. Weerheijm MA
Uitvoering booronderzoek	n.v.t.
Bevoegd gezag	Gemeente Lelystad Postbus 91 8200AB Lelystad
Contactpersoon	Mevr. E. Rozema Adviseur Bodem, Archeologie en Fysieke Veiligheid Tel.: 14-0320
Deskundige namens bevoegd gezag	Prof. Dr. A.F.L. van Holk (SAMF)
Gecontroleerd door	Vestigia (J.P. Flamman) d.d. 3 oktober 2018
Geaccordeerd door	Gemeente Lelystad d.d.

Inhoudsopgave

Samenvatting en advies	5
Onderbouwing advies	7
1 Projectomgeving	7
1.1 Afbakening plangebied en consequenties toekomstig gebruik (LS01)	7
1.2 Onderzoeksdoel en -methode	7
2 Beleidskader	9
2.1 Wettelijk kader	9
2.2 Provinciaal beleid.....	9
2.3 Gemeentelijk beleid	10
3 Verwachtingsmodel	11
3.1 Natuurlijk landschap (LS04)	11
3.2 Historisch landschap (LS02, LS03, LS04)	13
3.3 Archeologische waarden (LS04).....	13
3.4 Gespecificeerde archeologische verwachting (LS05)	14
4 Advies vervolgonderzoek (LS05).....	15
Literatuur.....	17
Digitale bronnen.....	18
Kaarten en bijlagen	19

Afbeelding 1 Luchtfoto plangebied. het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Archis3.

Samenvatting en advies

In opdracht van de KuiperCompagnons heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van de voorgenomen herontwikkeling van het Theaterkwartier te Lelystad, gemeente Lelystad. Het plangebied heeft een oppervlakte van circa ca. 3,8 hectare. De parkeergarage achter de Gordiaan is reeds gesloopt en het oude kantoorgebouw aan de noordzijde van het plangebied aan het Groene Carré/Agorabaan is getransformeerd naar een appartementencomplex. De Gordiaan zal gedeeltelijk worden gesloopt en het resterende deel heeft een nieuw uiterlijk gekregen. De nieuwbouw voorziet in woningen, leisure, en horeca. Ten tijde van onderhavig onderzoek is de exacte diepte van de geplande verstoringen nog niet bekend maar gezien de aard van de ingrepen (nieuwbouw) zal de herontwikkeling gepaard gaan met diepe ingrepen, waaronder heien. Voorafgaand aan de ontwikkelingen dient in kaart gebracht te worden of zich binnen het onderzoeksgebied behoudenswaardige archeologische resten (zouden kunnen) bevinden, die tegen de achtergrond van de bodemingrepen gevaar lopen

Binnen het plangebied wordt een onverstoord dekzandrug verwacht op een diepte van -8,7 tot -9,5 m - NAP (destijds 4,45 tot 5,25 m beneden maaiveld, momenteel na ophoging -5,3 tot -6,4 m beneden maaiveld). Hier kunnen archeologische waarden uit het Laat-Paleolithicum tot en met het Mesolithicum worden aangetroffen. De dekzandrug lag hoger dan het omringende landschap en was in deze periode een aantrekkelijke locatie voor bewoning en menselijke activiteit. De archeologische verwachting voor deze periode is daarom hoog. De archeologische sporen en resten kunnen bestaan uit paalkuilen, haardkuilen, houtskoolconcentraties, (vuur)stenen werktuigen en productieafval en (evt.) aardewerk. De omvang van dergelijke vindplaatsen kan uiteenlopen van enkele honderden vierkante meters tot enkele hectaren (verspreid over de hoger gelegen langgerekte dekzandrug waarbinnen het plangebied zich bevindt). Uit latere periodes is de archeologische verwachting laag omdat het plangebied verdronk.

In de bovenste lagen binnen het plangebied (de Zuiderzee-, Flevo- en Almere-afzettingen) kunnen van vlak onder tot ca. 2 m beneden maaiveld scheepswrakken of -wrakresten worden aangetroffen. Hoewel altijd een kans bestaat om hele scheepswrakken aan te treffen (met een lengte tot enkele tientallen meters) of losse scheepsonderdelen zoals masten, roeren, boorden, maar ook gebruiksvoorwerpen, is de archeologische verwachting hiervan voor wat betreft de planlocatie niet hoger dan elders in Flevoland (middelhoog). In de praktijk worden scheepswrakken of losse onderdelen van schepen voornamelijk bij toeval tijdens grondverzet gevonden omdat ze met de gebruikelijke archeologische opsporingstechnieken zoals booronderzoeken nog niet van te voren kostenefficiënt in kaart zijn te brengen.¹ Op basis van een ruimtelijke analyse van bekende scheepswrakken is berekend dat de gemiddelde dichtheid van scheepswrakken in Flevoland 0,3/km² bedraagt. Het oppervlak van het plangebied is 0,038 km².² De archeologische verwachting op het aantreffen is in principe middelhoog (gemiddeld) voor wat betreft Flevoland; de daadwerkelijke kans op het aantreffen van scheepsresten kan als laag worden ingeschat. Dat het ook niet helemaal denkbeeldig is, blijkt uit de diverse wrakken die in de omgeving zijn aangetroffen.

Advies

Om de archeologische verwachting te toetsen, alsmede vast te stellen tot welke diepte de bodem binnen het plangebied door (sub)recente werkzaamheden is verstoord, wordt geadviseerd om binnen het plangebied op de locaties waar diepe ingrepen vanwege nieuwbouw gaan plaatsvinden een inventariserend veldonderzoek door middel van verkennende boringen uit te voeren. Dit onderzoek dient gezien de verwachte diepte van het dekzand te worden uitgevoerd met behulp van een

¹ Muis/van den Brenk 2015.

² Van Popta 2012, 12/13; schriftelijke mededeling prof. dr. A. van Holk (Nieuw Land/RUG), d.d. 7 oktober 2014; daarbij moet overigens ook worden aangetekend dat voor een relatief klein plangebied als het onderhavige, de kansberekening (gebaseerd op een groot gebied als Flevoland) in realiteit anders kan uitpakken.

mechanische aqualockboor (diameter 7 cm) in een verkennend grid van ca. 6 boringen per hectare. Het betreft dan een vlak van ca. 1,9 hectare aan de noordwestzijde van het plangebied (ca. 11 boringen), een vlak van ca. 750 m² aan de zuidzijde van de Agora bioscoop (1 boring) en een vlak van ca. 2.000 m² aan de oostzijde van de bioscoop (2 boringen), zie *afbeelding 3* achterin het rapport. Het verdient de voorkeur om voorafgaand aan het verkennende booronderzoek eerst in kaart te brengen waar daadwerkelijk ingrepen gaan plaatsvinden, en daar het Plan van Aanpak met boorplan op aan te passen.

Het bevoegd gezag, de gemeente Lelystad, dient op basis van de uitkomsten van dit rapport en het bovenstaand advies van Vestigia een selectie besluit te nemen (wel/niet vervolg, en zo ja, in welke vorm). Wanneer het bevoegd gezag besluit dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is en het plangebied wordt vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkelingen, blijft de meldingsplicht archeologische toevalsvondst of waarneming van kracht (Erfgoedwet, artikel 5.10 Archeologische toevalsvondst). Aangezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een archeologische 'toevalsvondst' wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij het bevoegd gezag, de gemeente Lelystad, en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Onderbouwing advies

1 Projectomgeving

1.1 Afbakening plangebied en consequenties toekomstig gebruik (LS01)

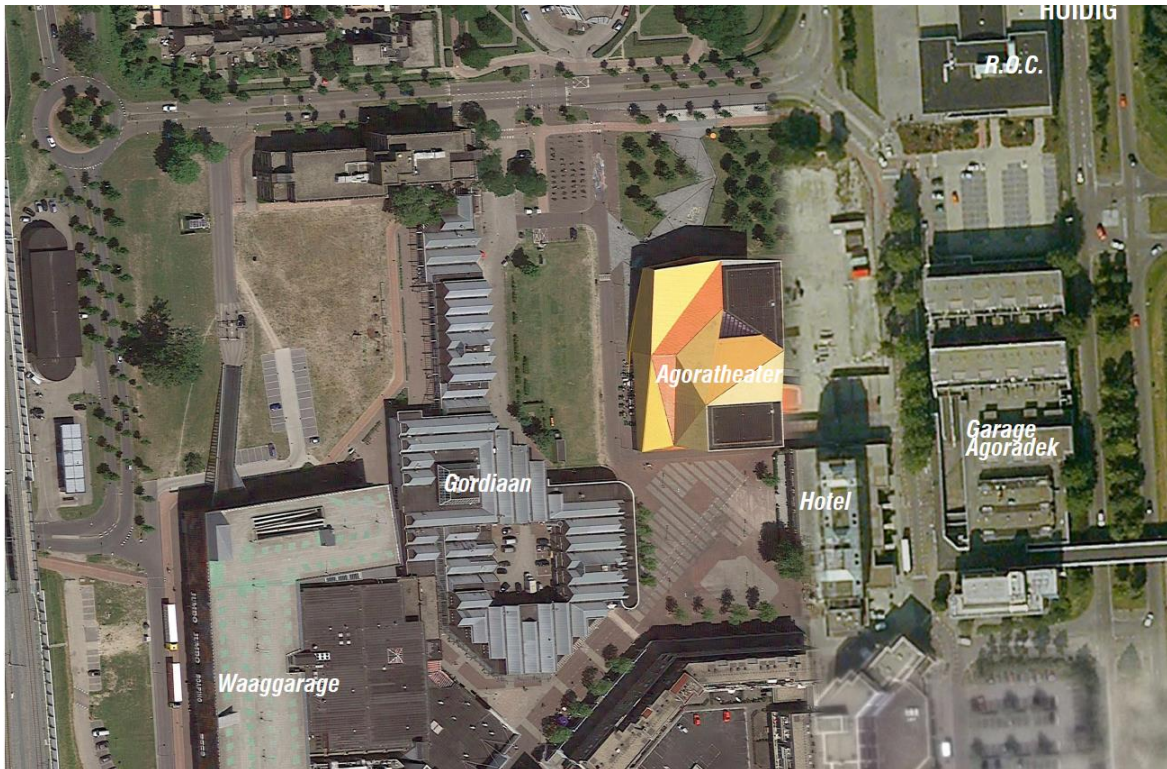
In opdracht van de KuiperCompagnons heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van de voorgenomen herontwikkeling van het Theaterkwartier te Lelystad, gemeente Lelystad (*kaart 1, afbeelding 1*). Het plangebied heeft een oppervlakte van circa ca. 3,8 hectare. *Afbeelding 2* geeft de huidige (boven) en de nieuwe situatie weer (onder) zoals beschreven in het Beeldkwaliteitsplan van mei 2018.³ De parkeergarage achter de Gordiaan is reeds gesloopt en het oude kantoorgebouw aan de noordzijde van het plangebied aan het Groene Carré/Agorabaan is getransformeerd naar een appartementencomplex. De Gordiaan zal gedeeltelijk worden gesloopt en het resterende deel heeft een nieuw uiterlijk gekregen. De nieuwbouw voorziet in woningen, leisure, en horeca. Ten tijde van onderhavig onderzoek is de exacte diepte van de geplande verstoringen nog niet bekend maar gezien de aard van de ingrepen (nieuwbouw) zal de herontwikkeling gepaard gaan met diepe ingrepen, waaronder heien.

Voorafgaand aan de ontwikkelingen dient in kaart gebracht te worden of zich binnen het onderzoeksgebied behoudenswaardige archeologische resten (zouden kunnen) bevinden, die tegen de achtergrond van de bodemingrepen gevaar lopen.

1.2 Onderzoeksdoel en -methode

Doel van het archeologisch bureauonderzoek was vast te stellen of er in het plangebied sprake is (of kan zijn) van archeologische resten die door de ingrepen verstoord dreigen te worden en, indien mogelijk, uitspraken te doen over de waarde hiervan in termen van fysieke en inhoudelijke kwaliteit zoals zeldzaamheid en gaafheid. Hiertoe is eerst een bureauonderzoek verricht, waarbij voor het plangebied een specifiek archeologisch verwachtingsmodel is opgesteld. Vervolgens is een advies geformuleerd in het kader van de cyclus van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ). Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0), protocol 4002 Bureauonderzoek. Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* is binnen BRL 4000 gecertificeerd voor alle werkprotocollen op het gebied van archeologisch (voor)onderzoek en het opstellen van Programma's van Eisen.

³ West 8 urban design 7 landscape architecture BV, 2018.

Afbeelding 2 Inrichtingsschets met de huidige situatie (boven) en de nieuwe situatie (onder). Bron: West 8.

2 Beleidskader

2.1 Wettelijk kader

De zorgplicht voor het archeologisch erfgoed is uitgewerkt in de Monumentenwet 1988 en in de wijziging hierop; de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz, 2007). Een deel van de Monumentenwet is per 1 juli 2016 opgegaan in de Erfgoedwet. Het overige deel zal ter zijner tijd opgaan in de Omgevingswet. Tot die tijd blijven die artikelen die niet zijn overgegaan naar de Erfgoedwet van kracht zoals ze in de Monumentenwet van 1988 zijn benoemd.

De Wamz vormde de implementatie van het Verdrag van Malta dat in 1992 door diverse Europese lidstaten is ondertekend. Hierin wordt gesteld dat het streven is archeologisch erfgoed in de bodem te beschermen en daarmee te behouden. Om dit te kunnen doen moet archeologisch erfgoed ingepast worden in de ruimtelijke ordening. Een ander uitgangspunt is dat indien behoud in de bodem (*in situ*) niet mogelijk is, de verstoorder onderzoek naar de archeologische waarden moet betalen. In de praktijk zijn dit de kosten voor de archeologische monumentenzorg cyclus (AMZ-cyclus).

Met de invoering van de Wamz werden gemeenten verplicht om archeologiebeleid te ontwikkelen omdat artikel 38a van de Monumentenwet 1988 bepaalde dat de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met invoering van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro, 2008) werd de archeologie definitief verankerd in de ruimtelijke ordening. Bepaald werd dat gemeenten na maximaal 10 jaar een bestemmingsplan moeten herzien of vernieuwen (daarbij rekening houdend met de archeologie op grond van de Monumentenwet 1988).

Op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo, 2010) zijn burgemeester en wethouders bevoegd gezag in het kader van de omgevingsvergunning. Op grond van de Ontgrondingenwet zijn Gedeputeerde Staten bevoegd gezag in het kader van de ontgrondingsvergunning, voor andere gronden dan bij ministeriële regeling aan te wijzen rijkswateren. De minister van Infrastructuur en Waterstaat is bevoegd gezag ten aanzien van de bodem en oevers van rijkswateren op grond van de Waterwet.

2.2 Provinciaal beleid

Het omgevingsbeleid van de provincie Flevoland voor de periode 2006-2015 met een doorkijk naar 2030 is vastgelegd in het Omgevingsplan 2006. De volgende kaarten maken onderdeel uit van het omgevingsplan 2006:

- Kaart 17 - Landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten;
- Kaart 18 - Landschappelijke en cultuurhistorische basiskwaliteiten;
- Kaart 19 - Nationaal Landschap IJsseldelta;
- Kaart 20 - Archeologische beleidskaart.

In de twintigste eeuw is het typisch Flevolandse landschap ontstaan zoals wij het nu kennen. Als onderdeel van het Zuiderzeeproject werden de IJsselmeerpolders drooggelegd. Vele bouwkundige objecten en landschappelijke structuren herinneren aan deze inpolderings- en ontginningsfase en zijn nog steeds in het landschap zichtbaar. De provincie wil de Flevolandse karakteristieken behouden door deze in te zetten als ruimtelijke kwaliteit ter versterking van nieuwe ontwikkelingen. Daartoe maakt de provincie onderscheid tussen landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten en basiskwaliteiten. Tot de kernkwaliteiten worden die elementen en patronen gerekend die bepalend zijn voor het karakter van Flevoland, waarmee de essentie van het polderconcept wordt gewaarborgd. Naast de kernkwaliteiten valt een aantal cultuurhistorische en landschappelijke elementen en patronen in de categorie basiskwaliteit. Het gaat dan om openheid, de verkavelingsstructuur, het bijzondere stedenbouwkundige

concept van Nagele en het werkeiland Lelystad-Haven, de gemalen, hoge bruggen en de voormalige Zuiderzeekustlijn en de erfbeplanting. De provincie draagt voor deze elementen en patronen geen directe verantwoordelijkheid, maar wil wel met de gebiedspartners in dialoog blijven over het behoud en ontwikkeling van deze elementen en patronen.

Voordat de Zuiderzee ontstond, is het grondgebied van de provincie Flevoland ook al bewoond geweest. Duizenden jaren geleden hebben deze eerste inwoners van Flevoland sporen achtergelaten, die bewaard zijn gebleven in de bodem van Flevoland. Deze archeologische waarden zijn uniek. De provincie legt in haar beleid meer de nadruk op het vergroten van het maatschappelijk rendement van de archeologische monumentenzorg (bv. educatie en recreatie) en wil hiertoe belangrijke archeologische waarden behouden en ontsluiten.

Op de archeologische beleidskaart wordt een onderscheid gemaakt tussen Provinciaal Archeologische en Aardkundige Kerngebieden (PArK'en), de Top-10 archeologische locaties en archeologische aandachtsgebieden. Deze gebieden en locaties acht de provincie van provinciaal belang. De provincie richt zich in PArK'en op de ontsluiting en integrale instandhouding van de archeologische waarden in samenhang met aardkundige en landschappelijke waarden. Er zijn vier PArK'en:

- Rivierduingebied Swifterbant;
- Unesco-monument Schokland;
- Urk en omgeving; en
- Omgeving Kuinderschans en Kuinderburchten.

Naast de PArK'en heeft de provincie een Top-10 van archeologische locaties samengesteld uit de vele honderden archeologische locaties die Flevoland rijk is. De Top-10 vertegenwoordigt een dwarsdoorsnede van de Flevolandse archeologie. De provincie vindt het van wezenlijk belang dat de Top-10 locaties behouden blijven. In de bescherming en instandhouding van individuele archeologische locaties geeft de provincie voorrang aan de Top-10 locaties. Archeologische aandachtsgebieden zijn gebieden met een relatief hoge dichtheid aan goed geconserveerde archeologische waarden. Zij omvatten delen van de prehistorische stroomgebieden van de Vecht, IJssel en Eem, waarin onder andere nederzettingen van de Swifterbantcultuur liggen. De uitwerking van de archeologische aandachtsgebieden is een gemeentelijke verantwoordelijkheid. De landschappelijke en cultuurhistorische kernkwaliteiten, de landschappelijke en cultuurhistorische basiskwaliteiten en de archeologische beleidskaart zijn opgenomen in de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Flevoland.⁴

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Flevoland ligt het plangebied niet in PArK gebied, aandachtsgebied of Top-10 locatie.

2.3 Gemeentelijk beleid

De gemeente Lelystad beschikt over een gemeentelijke archeologische beleidskaart, opgesteld door Vestigia.⁵ Volgens deze kaart ligt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting. Voor een hoge archeologische verwachting geldt dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij ingrepen groter dan 100 m² en dieper dan 50 cm beneden maaiveld.

⁴ <http://kaart.flevoland.nl/cultuurhistorie/>.

⁵Hessing/Alkemade 2007.

3 Verwachtingsmodel

3.1 Natuurlijk landschap (LS04)

Aan het einde van de vorige ijstijd, het Weichselien (circa 117.000 tot 11.000 jaar geleden) was er in Nederland een poolklimaat. Door de koude en droge weersomstandigheden was er sprake van een poolwoestijn. Vegetatie kon geen grip krijgen op het sediment. Vooral in combinatie met het opvriezen en opdoeien van de bovenlaag van de permafrost kon grootschalige erosie optreden; de wind had immers vrij spel op het sediment. Het maaiveld binnen het plangebied ligt op ca. 3,1 tot 3,4 m -NAP.⁶ Binnen het plangebied wordt op een diepte tussen circa 5 en 11 meter beneden maaiveld verstoven zand uit deze periode verwacht. Dit zand wordt dekzand genoemd en behoort tot het Laagpakket van Wierden, onderdeel van de Formatie van Boxtel. Aan het begin van het Holoceen (vanaf 10.000 tot nu) verbeterde het klimaat en kon het dekzandrelief worden vastgelegd. Vanaf deze periode konden mensen zich ook weer vestigen op de dekzandruggen. Deze ruggen lagen hoog in het landschap waardoor er minder wateroverlast optrad. Hier trad ook bodemvorming op; er ontstond een podzol door de verspoeling van de nutriënten in de bodem.⁷ Het plangebied ligt op een dekzandrug die kan worden aangetroffen op een diepte van -8,7 m -NAP in het westelijk deel van het plangebied tot -9,5 m -NAP in het oostelijk deel van het plangebied.⁸

Een aspect van de klimaatverbetering van het Holoceen was dat de zeespiegel steeg door het smeltende landijs. Hierdoor steeg ook de grondwaterstand en verdrong het plangebied waardoor het in een moerassig gebied kwam te liggen. Door de hoge grondwaterstand kon Basisveen groeien van de Formatie van Nieuwkoop. Binnen het plangebied bestaat het veen vooral uit riet-/zeggeveen en heeft de top liggen op een diepte van ca. 8,5 tot -8,95 m -NAP. Ondertussen was er een oprukkende zee waardoor het plangebied in een marien milieu terecht kwam. De kleipakketten, die hierbij vanaf 6.000 voor Christus werden afgezet, worden gerekend tot het Laagpakket van Wormer, onderdeel van de Formatie van Nieuwkoop. In oude literatuur wordt dit als Oude zeelei of Wieringermeerleem aangeduid. De top van dit Laagpakket kan worden aangetroffen op -7,05 tot -7,15 m -NAP.⁹

Rond 3.000 voor Christus stakte de zeespiegelstijging omdat het meeste landijs inmiddels al was gesmolten. Hierdoor konden aan de westkant van Nederland duinen ontstaan en de kust zich sluiten. Zodoende kwam het plangebied te liggen in een rustige lagune met brak water. Na een volledige sluiting kon de veengroei verder gaan. Er waren echter inmiddels enkele meren ontstaan in het veengebied, die door veenafslag steeds groter werden. Hierdoor ontstond het Flevomeer. Binnen het plangebied was inmiddels ook een meer ontstaan. De afzettingen in dit meer bestaan voornamelijk uit verslagen veen van elders. In de top van het verslagen veen is een laag humeuze slik, ofwel gyttja, aanwezig. Deze laag wordt gerekend tot de flevomeerafzettingen. De top van deze laag wordt verwacht op een diepte van -6,45 tot -7,85 m -NAP.

In de Romeinse Tijd ontstond er een verbinding tussen het meer en de Noordzee waardoor het water brak werd en getij kende. Hierna wordt gesproken over het Almere. Het sediment dat hier werd afgezet wordt de Almere Laag genoemd en is onderdeel van het Laagpakket van Walcheren, wat weer onderdeel is van de Formatie van Naaldwijk. De afzettingen die hiertoe behoren bestaan voornamelijk uit klei met eventueel fijn zand. De top van deze afzettingen wordt verwacht op een diepte van -6,0 tot -6,4 m -NAP.

⁶ www.ahn.nl

⁷ Berendsen, 1996, De Mulder *et al.* 2003.

⁸ RIJP-Boringen B20G0815 (west), B20G0835 (oost).

⁹ Berendsen, 1996.

In de Late Middeleeuwen, specifiek wordt de datering van 1.250 na Christus gegeven, werd de invloed van de zee op het meer groter. Dit kwam onder andere door een reeks aan overstromingen en door het afgraven van veen voor turf of zout (moertering). Het water was niet langer brak maar zout en er waren duidelijke getijdestromen. Hierdoor kon worden gesproken over de Zuiderzee, een binnenzee. Zuiderzee afzettingen worden eveneens gerekend tot het Laagpakket van Walcheren. Deze mariene afzettingen komen tot aan het oppervlak. De Zuiderzee bleef bestaan tot de constructie van de Afsluitdijk in 1932. Daarna was het een zoetwatermeer. Oostelijk Flevoland werd tussen 1950 en 1957 drooggemalen. Sindsdien ligt het plangebied weer droog.¹⁰

Lithostratigrafie		Lithologie	Ouderdom	Code
<i>Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren</i>	IJsselmeer Laag	Zoetwater kleiafzettingen	Vanaf 1932 na Chr.	NAWAIJ
	Zuiderzee Laag	Kalkrijke klei en zand (marien)	Tot 1932 na Chr.	NAWAZU
	Almere Laag	Humeuze kleien, siltige/zandig/detritus gelaagd (brak)	Tot ongeveer 1250 na Chr.	NAWAAL
<i>Formatie van Nieuwkoop</i>	Flevomeer Laag	Verslagen veen, detritus (meerafzettingen)	Begin jaartelling-VME	NIFL
	Hollandveen Laagpakket	Veen	Vanaf ongeveer 3300 v. Chr.	NIHO
	Basisveen Laag	Veen	Voor 5000 v. Chr.	NIBA
<i>Formatie van Naaldwijk,</i>	Laagpakket van Wormer	(humeuze) klei (marien)	Vanaf ongeveer 4500 v. Chr.	NAWO
<i>Formatie van Bontel</i>	Laagpakket van Wierden	Zand (dekzand)	Tot ongeveer 10.000 v. Chr.	BXWI

Tabel 1 overzicht van de afzettingen in de directe omgeving van het plangebied (bron: TNO 2011; Westerhoff *et al.* 2003; Weerts *et al.* 2003; Eimermann *et al.* 2009).

Binnen het plangebied zijn door de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders (RIJP) boringen gezet in de jaren 50 en 60 van de vorige eeuw. Volgens deze boringen is zoals reeds vermeld het dekzand aan te treffen op dieptes variërend van -8,7 tot -9,5 m -NAP (destijds 4,45 tot 5,25 m beneden maaiveld, momenteel na ophoging -5,3 tot -6,4 m beneden maaiveld). Daarnaast staat bij deze boringen vermeld dat de A, B en C horizonten van de oorspronkelijke podzolbodem intact zijn aangetroffen. Dat betekent dat eventuele archeologische waarden uit de periode Laat-Paleolithicum tot en met Mesolithicum mogelijk nog aanwezig kunnen zijn. Latere periodes hebben een lage archeologische verwachting omdat het landschap inmiddels was verdrongen. Boven het dekzand is riet/zeggeveen aangetroffen met daarboven oude zeeklei, Flevomeer afzettingen, laag van Almere klei, en Zuiderzee klei. Daartussen kan verslagen veen en gyttja worden aangetroffen. De RIJP boringen hadden tot doel om de bodemopbouw in kaart te brengen in verband met de inrichting van Flevoland. Voor eventuele archeologische waarden was bij de beschrijving van de monsters weinig tot geen aandacht; deze boringen kunnen daarom geen volledige zekerheid geven over de aan- of afwezigheid van archeologische waarden.

Vanwege de ligging in het centrum van Lelystad is het plangebied als bebouwde kom gekarteerd op de geomorfologische- en bodemkaart. Door extrapolatie is echter vast te stellen dat er binnen het plangebied sprake is van een vlakte van Getij afzettingen en poldervaaggronden. Getij afzettingen zijn te

¹⁰ Berendsen, 1996.

verwachten in een drooggemalen binnensee en poldervaaggronden zijn bodems met weinig kenmerken van bodemvorming die voornamelijk uit klei bestaan. Dat er weinig bodemvorming heeft plaatsgevonden komt door de korte duur tussen de ontpoldering en de kartering; er was simpelweg niet genoeg tijd om een bodem te vormen.¹¹

3.2 Historisch landschap (LS02, LS03, LS04)

Historisch-geografische ontwikkeling (LS03)

Tot de aanleg van de Afsluitdijk in 1932 en de drooglegging van Oostelijk Flevoland in 1956, lag het plangebied in de Zuiderzee. Dit gedeelte van de bebouwde kom van Lelystad stamt uit het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw.

Bouwhistorische waarden (LS04)

Voor bouwhistorische waarden zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- het rijksmonumentenregister;¹²
- de provinciale Cultuurhistorische waardenkaart;¹³
- de gemeentelijke monumentenlijst;¹⁴
- de MIP-objecten;¹⁵
- de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG).¹⁶

De gemeente Lelystad kent een gemeentelijke monumentenlijst. Binnen een straal van 500 meter rondom het plangebied zijn geen rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten of MIP-objecten gelegen. Volgens de BAG dateert de bebouwing aan de noordzijde van het plangebied aan de Waagstraat uit 1977; de bebouwing aan de Agorahof uit 1976, en de Agora bioscoop uit 2004.

Huidig gebruik (LS02)

Het plangebied heeft een oppervlak van ca. 3,8 hectare, en is deels bebouwd en verhard.

Mogelijke verstoringen (LS03)

Het plangebied is momenteel deels bebouwd. Op de locaties waar bebouwing is gesloopt en waar eventueel gesloopt zal worden, zal de bodem reeds diepgaand zijn verstoord (dat wil zeggen, tot in de top van het dekzand). Voor informatie omtrent bekende verstoringen zoals saneringen en dergelijke is verder nog de website van het Bodemloket geraadpleegd.¹⁷ Het Bodemloket heeft geen gegevens met betrekking tot het plangebied.

3.3 Archeologische waarden (LS04)

Voor de archeologische gegevens omtrent het onderhavige plangebied is de gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart en het Archeologisch Informatiesysteem (Archis) geraadpleegd. De laatste bevat alle geregistreerde archeologische monumenten, onderzoeken, en waarnemingen/vondstlocaties. Archeologische monumenten zijn terreinen met een (hoge/zeer hoge) archeologische waarde, die ofwel fysiek (wettelijk en juridisch) beschermd worden, ofwel een planologische bescherming hebben waarbij in het bestemmingsplan voorschriften voor het gebruik zijn

¹¹ De Bakker/Schelling 1989.

¹² <https://cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/kennis/voorbeelden/rijksmonumentenregister>.

¹³ <http://kaart.flevoland.nl/cultuurhistorie/>.

¹⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_gemeentelijke_monumenten_in_Lelystad.

¹⁵ <https://cultureelerfgoed.nl/node/1423>.

¹⁶ <https://bagviewer.kadaster.nl/>.

¹⁷ <http://bodemloket.nl/>.

opgenomen. In de oude versie Archis 2 werd een onderscheid gemaakt tussen waarnemingen en vondsten. In Archis3 zijn deze categorieën samengevoegd tot de nieuwe benaming 'vondstlocaties'. Binnen een straal van een kilometer zijn in Archis enkele vondstlocaties geregistreerd. Op ca. 850 m ten noordoosten van het plangebied ligt vondstlocatie 3050640100 (kavel B55). Tijdens het uitgraven van een rioleringsleuf in 1975 werd een wrak aangetroffen uit de vroege 15^e eeuw.

Ca. 950 m ten oosten van het plangebied staat vondstlocatie 2864244100 geregistreerd. In Archis ontbreken details, er staat alleen 'verwerfingswijze niet te bepalen'. Op de zelfde locatie staat ook nr. 2860778100, met het zelfde gebrek aan informatie. Ca. 300 m ten westen van het plangebied is vondstlocatie 3181026100 geregistreerd. Het betreft waarschijnlijk een baggerschuit uit de periode 1675-1725. Het wrak lag destijds op ca. 1,5 m beneden maaiveld. Ca. 400 m ten zuiden van het plangebied staat vondstlocatie 3004202100; een vuurstenen afslag als toevalsvondst in een plantsoen. Het is dan lastig om de context van een dergelijke vondst te bepalen, maar de vondst ligt in ieder geval wel op een hoger gelegen dekzandrug.

In de directe omgeving van het plangebied zijn nauwelijks archeologische onderzoeken uitgevoerd. Onderzoeksmeldingsnr. 2044248100 (ca. 800 m ten westen van het plangebied) heeft betrekking op een booronderzoek in 2003 naar scheepswrak nr. 44 (kavel B20 Sportpark) in het kader van de actualisatie van de AMK Flevoland. In 2017 heeft hier opnieuw een booronderzoek plaatsgevonden, in het kader van het onderzoek monitoring scheepswrakken. In deze rapportage wordt het wrak aangeduid met Wrak 12502, een vrij fors waterschip gebouwd na 1530. Het wrak heeft de afmetingen 18 x 6,2 meter. Het wrak lag op 50 cm beneden maaiveld (na ophoging 1,6 m beneden maaiveld).

3.4 Gespecificeerde archeologische verwachting (LS05)

Binnen het plangebied wordt een onverstoorde dekzandrug verwacht op een diepte -8,7 tot -9,5 m -NAP (destijds 4,45 tot 5,25 m beneden maaiveld, momenteel na ophoging -5,3 tot -6,4 m beneden maaiveld). Hier kunnen archeologische waarden uit het Laat-Paleolithicum tot en met het Mesolithicum worden aangetroffen. De dekzandrug lag hoger dan het omringende landschap en was in deze periode een aantrekkelijke locatie voor bewoning en menselijke activiteit. De archeologische verwachting voor deze periode is daarom hoog. De archeologische sporen en resten kunnen bestaan uit paalkuilen, haardkuilen, houtskoolconcentraties, (vuur)stenen werktuigen en productieafval en (evt.) aardewerk. De omvang van dergelijke vindplaatsen kan uiteenlopen van enkele honderden vierkante meters tot enkele hectaren (verspreid over de hoger gelegen langgerekte dekzandrug waarbinnen het plangebied zich bevindt). Uit latere periodes is de archeologische verwachting laag omdat het plangebied verdronk.

In de bovenste lagen binnen het plangebied (de Zuiderzee-, Flevo- en Almere-afzettingen) kunnen van vlak onder tot ca. 2 m beneden maaiveld scheepswrakken of -wrakresten worden aangetroffen. Hoewel altijd een kans bestaat om hele scheepswrakken aan te treffen (met een lengte tot enkele tientallen meters) of losse scheepsonderdelen zoals masten, roeren, boorden, maar ook gebruiksvoorwerpen, is de archeologische verwachting hiervan voor wat betreft de planlocatie niet hoger dan elders in Flevoland (middelhoog). In de praktijk worden scheepswrakken of losse onderdelen van schepen voornamelijk bij toeval tijdens grondverzet gevonden omdat ze met de gebruikelijke archeologische opsporingstechnieken zoals booronderzoeken nog niet van te voren kostenefficiënt in kaart zijn te brengen.¹⁸ Op basis van een ruimtelijke analyse van bekende scheepswrakken is berekend dat de gemiddelde dichtheid van scheepswrakken in Flevoland 0,3/km² bedraagt. Het oppervlak van het plangebied is 0,038 km².¹⁹ De archeologische verwachting op het aantreffen is in principe middelhoog (gemiddeld) voor wat betreft Flevoland; de daadwerkelijke kans op het aantreffen van scheepswrakken kan als laag worden ingeschat. Dat het ook niet helemaal denkbeeldig is, blijkt uit de diverse wrakken die in de omgeving zijn aangetroffen.

¹⁸ Muis/van den Brenk 2015.

¹⁹ Van Popta 2012, 12/13; schriftelijke mededeling prof. dr. A. van Holk (Nieuw Land/RUG), d.d. 7 oktober 2014; daarbij moet overigens ook worden aangetekend dat voor een relatief klein plangebied als het onderhavige, de kansberekening (gebaseerd op een groot gebied als Flevoland) in realiteit anders kan uitpakken.

4 Advies vervolgonderzoek (LS05)

Om de archeologische verwachting te toetsen, alsmede vast te stellen tot welke diepte de bodem binnen het plangebied door (sub)recente werkzaamheden is verstoord, wordt geadviseerd om binnen het plangebied op de locaties waar diepe ingrepen vanwege nieuwbouw gaan plaatsvinden een inventariserend veldonderzoek door middel van verkennende boringen uit te voeren. Dit onderzoek dient gezien de verwachte diepte van het dekzand te worden uitgevoerd met behulp van een mechanische aqualockboor (diameter 7 cm) in een verkennend grid van ca. 6 boringen per hectare. Het betreft dan een vlak van ca. 1,9 hectare aan de noordwestzijde van het plangebied (ca. 11 boringen), een vlak van ca. 750 m² aan de zuidzijde van de Agora bioscoop (1 boring) en een vlak van ca. 2.000 m² aan de oostzijde van de bioscoop (2 boringen), zie *afbeelding 3* achterin het rapport. Het verdient de voorkeur om voorafgaand aan het verkennende booronderzoek eerst in kaart te brengen waar daadwerkelijk ingrepen gaan plaatsvinden, en daar het Plan van Aanpak met boorplan op aan te passen.

Afbeelding 3 Advieskaart vervolgonderzoek op basis van inrichtingsschets Beeldkwaliteitsplan (de zones voor vervolgonderzoek zijn globaal in blauw aangegeven). Bron: West 8

Het bevoegd gezag, de gemeente Lelystad, dient op basis van de uitkomsten van dit rapport en het bovenstaand advies van Vestigia een selectie besluit te nemen (wel/niet vervolg, en zo ja, in welke vorm). Wanneer het bevoegd gezag besluit dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is en het plangebied wordt vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkelingen, blijft de meldingsplicht archeologische toevalsvondst of waarneming van kracht (Erfgoedwet, artikel 5.10 Archeologische toevalsvondst). Aangezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een archeologische 'toevalsvondst' wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij het bevoegd gezag, de gemeente Lelystad, en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Literatuur

- CENTRAAL COLLEGE VAN DESKUNDIGEN ARCHEOLOGIE, 2016: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 4.0, Gouda: <http://sikb.nl/archeologie/richtlijnen/brl-4000>.
- DRESSCHER, S./D.C.M. RAEMAEEKERS, 2010: Oude geulen op nieuwe kaarten. Het krekensysteem bij Swifterbant (Fl.), *Paleo-actueel* 21, 31-38.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2008: *Archeologische Monumentenzorg in Lelystad*.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2010: *Erfgoedverordening 2010 gemeente Lelystad*.
- GEMEENTE LELYSTAD, 2009: *Cultuurnota 2009 - 2012 Gemeente Lelystad*.
- HESSING, W.A.M./M.M.M. ALKEMADE 2007: *Beleidsnota Archeologische Monumentenzorg in de gemeente Lelystad*, Amersfoort (Vestigia-rapport V379).
- KERKHOVEN, A.A., 2007: *Aanvullend bureauonderzoek Flevokust Lelystad*, Amersfoort (Vestigia rapport V446).
- MEIJEL, L. VAN/P. OPMEER, 2007: *Cultuurhistorie in Lelystad*, Amersfoort/Nijmegen.
- MUIS, L.A./S. VAN DEN BRENK, 2015: *Onderzoek naar scheepswrakken in Flevoland door middel van remote sensing*, Amsterdam (Periplus Archeomare-rapport 14A032-01).
- POPTA, Y. VAN, 2012: *Wie sturen kan zeilt bij elke wind. Een inventarisatie, kwantificatie en ruimtelijke analyse van de gevonden scheepswrakken in Flevoland*, Groningen (ReMa GIA/RUG).
- TNO, 2013: Lithostratigrafische Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond, versie 2013. Retrieved 2018-03-12 from <https://www.dinoloket.nl/nomenclator-ondiep>.
- WALSMIT, E./H. KLOOSTERBOER/N. PERSSON/R. OSTERMANN, 2009: *Spiegel van de Zuiderzee. Geschiedenis en cartografie van de Zuiderzee en het Hollands Waddengebied*, Houten.
- WESTERHOFF, W.E./T.E. WONG/E.F.J. DE MULDER, 2003: Opbouw van de ondergrond - Opbouw van het Neogeen en Kwartair, in: E.F.J. de Mulder/M.C. Geluk/I.L. Ritsema/W.E. Westerhoff/T.E. Wong (red.), *De ondergrond van Nederland*, Houten.

Digitale bronnen

- ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND: <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>
- ARCHEOLOGISCH INFORMATIESYSTEEM (ARCHIS): <https://archis.cultureelerfgoed.nl/#/login>
- BASISREGISTRATIES ADRESSEN EN GEBOUWEN (BAG): <https://bagviewer.kadaster.nl/>
- BODEMLOKET: <http://www.bodemloket.nl/>
- CULTGIS: <https://landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/cultgis>
- CULTUURHISTORISCHE WAARDENKAART PROVINCIE FLEVOLAND: <http://kaart.flevoland.nl/cultuurhistorie/>
- DANS-EASY: <https://easy.dans.knaw.nl/>
- DATAPORTAAL VAN DE NEDERLANDSE OVERHEID: <https://data.overheid.nl/>
- FLEVOLANDSCHAP: <https://www.flevo-landschap.nl/>
- KADASTER, TIJDREIS OVER 200 JAAR TOPOGRAFIE: <http://www.topotijdreis.nl/>
- NATIONAAL ARCHIEF: <http://www.gahetna.nl/>
- OMGEVINGSRAPPORTAGE PROVINCIE FLEVOLAND: <https://flevoland.omgevingsrapportage.nl/>
- PUBLIEKE DIENSTVERLENING OP DE KAART (PDOK): <http://pdokviewer.pdok.nl/>
- RIJKSMONUMENTENREGISTER: <https://monumentenregister.cultureelerfgoed.nl/>
- RUIMTELIJKE PLANNEN: <http://www.ruimtelijkeplannen.nl/web-roo/roo/index>
- STICHTING INFRASTRUCTUUR KWALITEITSBORGING BODEMBEHEER: <http://www.sikb.nl>

Kaarten en bijlagen

Kaart 1:	Ligging plangebied
Kaart 2:	Top pleistoceen
Kaart 3:	Archeologische inventarisatie (Archis)
Bijlage 1:	Overzicht van geologische en archeologische perioden

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>), with Reserved Font Name Allerta.

Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>), with Reserved Font Name <Inconsolata>. Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>) with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye, with Reserved Font Name <Molengo>. Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl), with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts. irt 2019

KAART 1 - LIGGING PLANGEBIED

LEGENDA

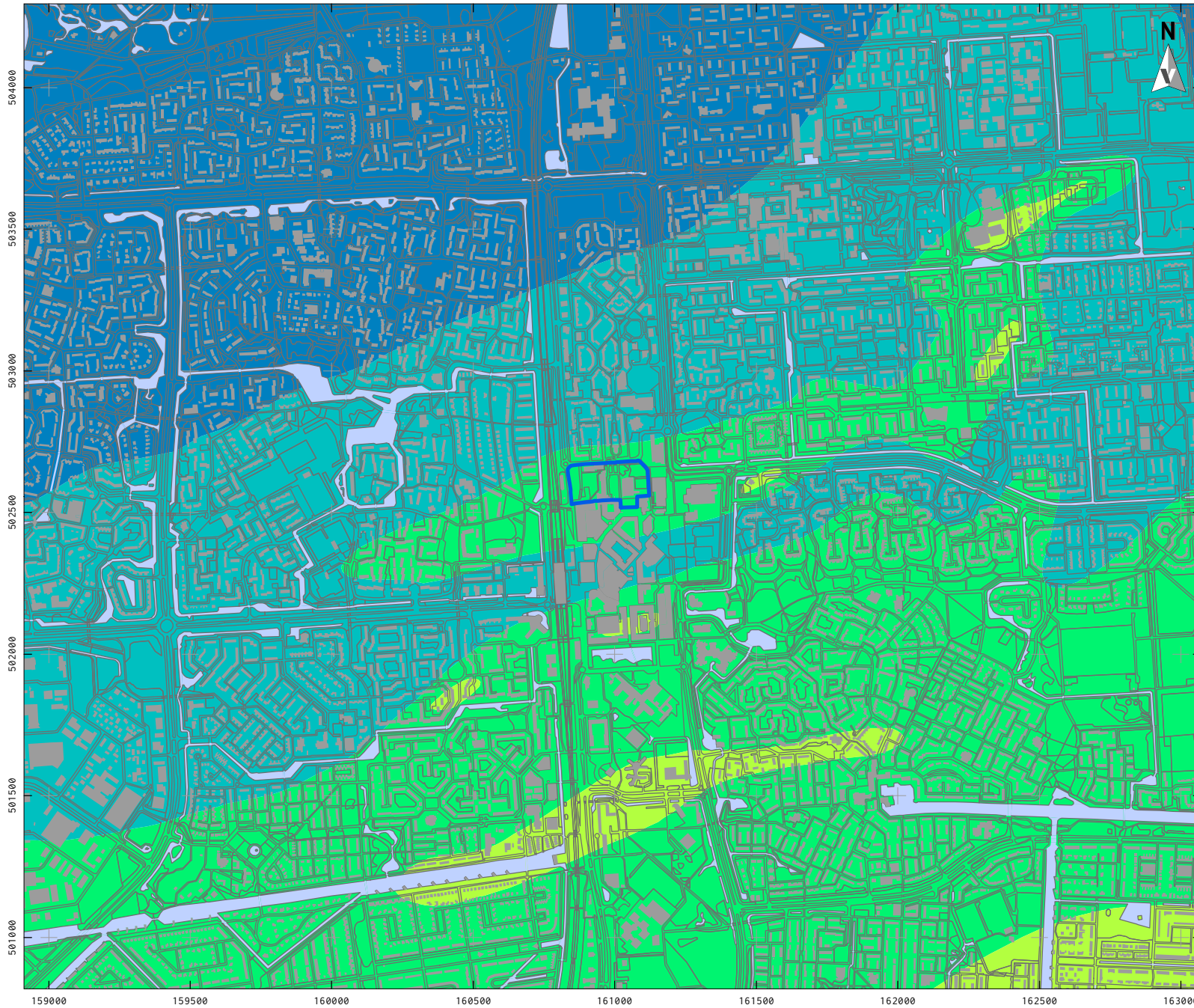
- Plangebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie
- Snelweg
- Hoofdweg
- Regionale weg
- Lokale weg

Project: V18-3854:
BO Theaterkwartier Lelystad
Rapport: V1714
Datum: september 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016

Tekenaar: FvP
Schaal: 1:20.000 / A4

0 200 m

KAART 2 - DIEPTE PLEISTOCEEN LANDSCHAP

LEGENDA

Plangebied

Bebouwing

Water

Overige topografie

Top pleistocceen in meters t.o.v. NAP

-7

-8

-9

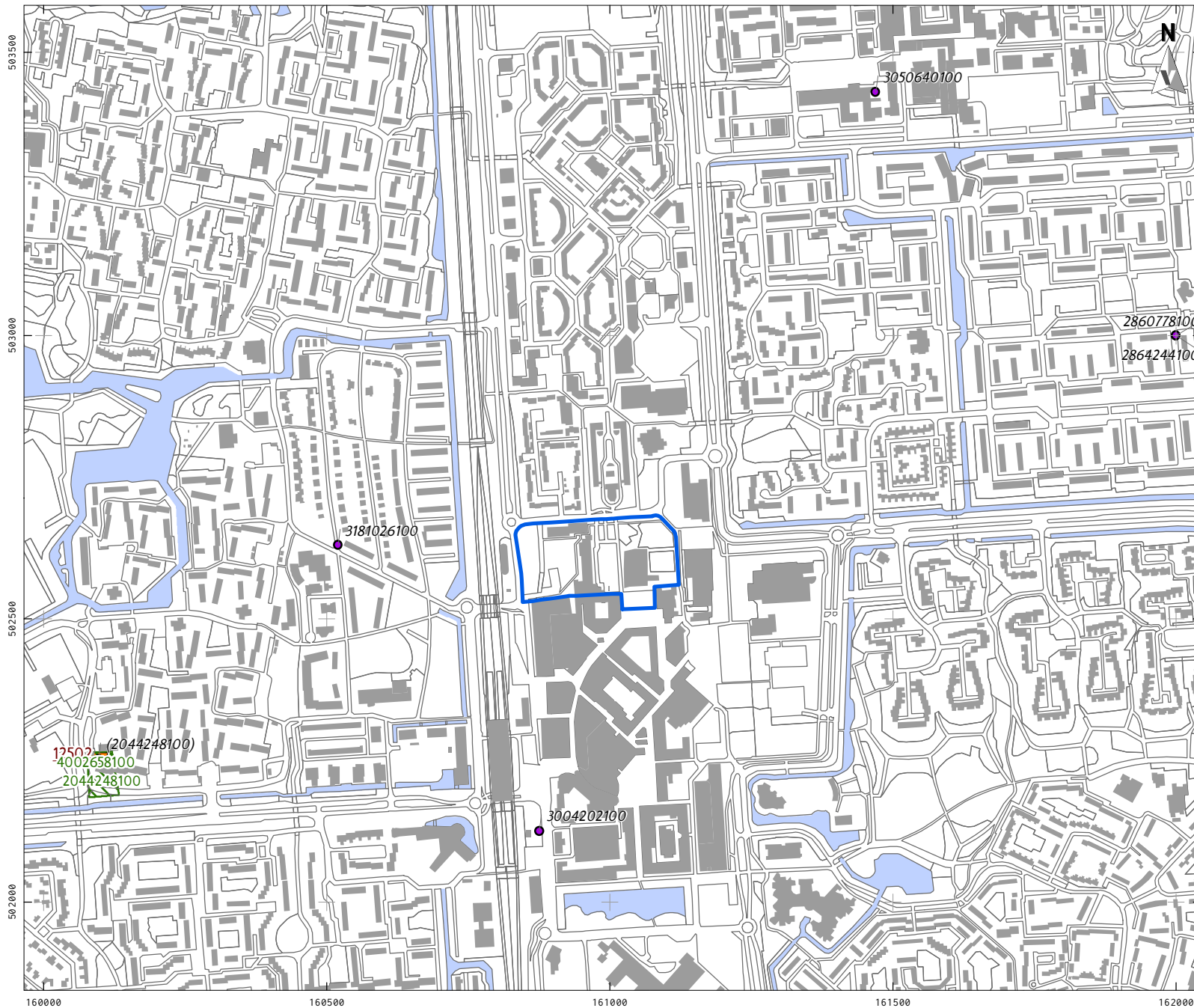
-10

Project: V18-3854:
BO Theaterkwartier Lelystad
Rapport: V1714
Datum: september 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
Gotjé 2011/Malda et al. 2011
Vissers et al. 2014

Tekenaar: FvP
Schaal: 1:20.000 / A4

0 200 m

KAART 3 - ARCHEOLOGIE

LEGENDA

- Plangebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie
- Vondstlocaties (waarnemingen)**
 - Losse vondstlocatie
 - Vondstlocatie gekoppeld aan onderzoek
- Onderzoeken**
 - Archeologisch: booronderzoek
- AMK-terreinen**
 - Terrein van hoge archeologische waarde

Project: V18-3854:
BO Theaterkwartier Lelystad

Rapport: V1714

Datum: september 2018

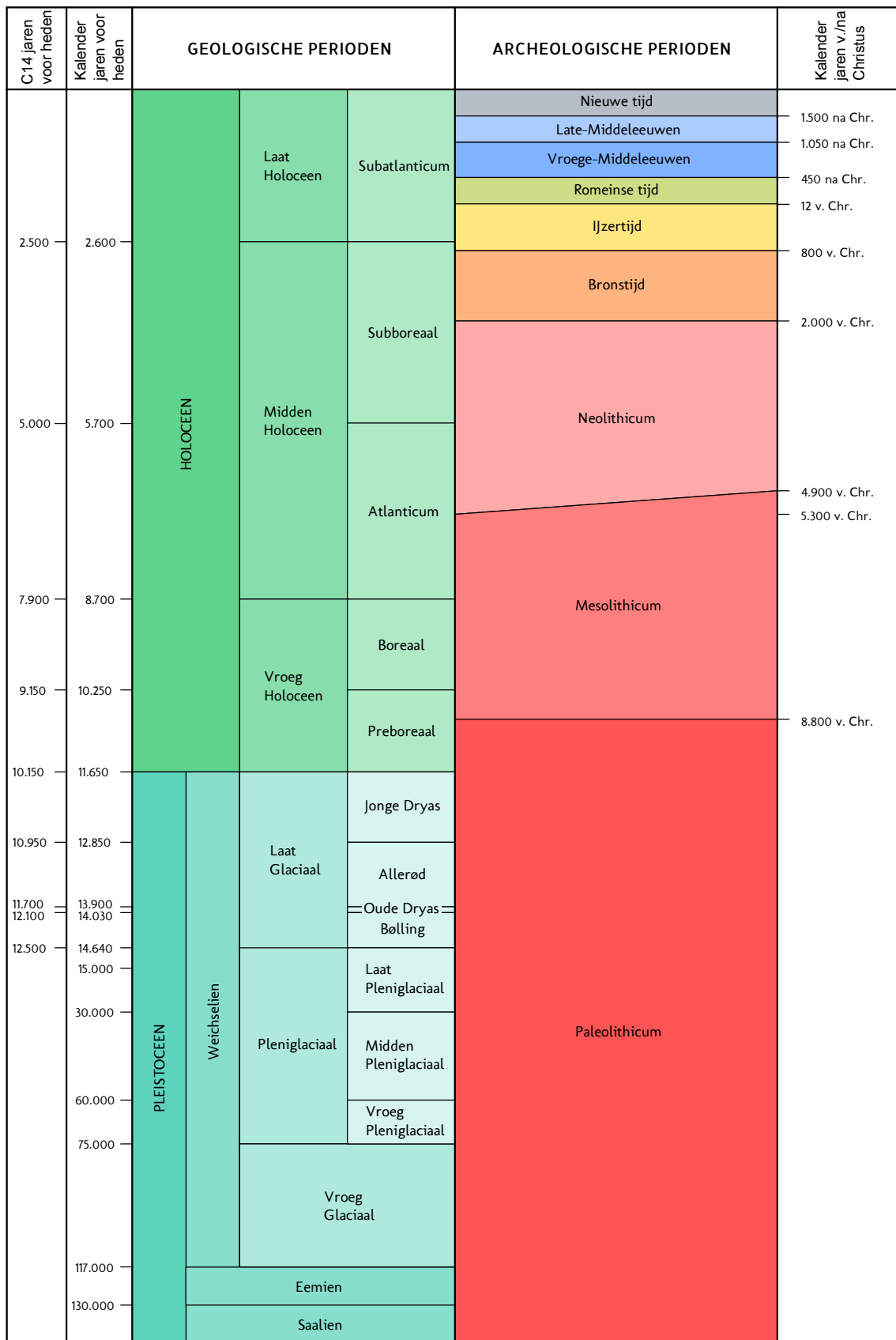
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
Onderzoeken, Vondstlocaties
RCE 17 november 2017
Monumenten, RCE juli 2014

Tekenaar: FvP

Schaal: 1:10.000 / A4

0 200 m

Bijlage 1 Overzicht archeologische en geologische perioden

C14 ouderdommen en gekalibreerde ouderdommen van het Holocene volgens Van Geel et al. (1980/1981). C14 ouderdom van het Laat Glaciaal volgens Hoek (2001/2008) en gekalibreerde ouderdommen van het Laat Glaciaal volgens Rasmussen et al. (2006). Overige pleistocene chronostratigrafie volgens Westerhoff et al. (2003). Archeologische perioden van de prehistorie volgens Louwe Kooijmans et al. (2005) en overige archeologische perioden volgens Archis.

Periode	Van - tot
Vroeg-Paleolithicum	tot 300.000 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	300.000-35.000 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	35.000-8800 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	88.00-7100 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	7100-6450 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	6450-4900 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	5300-4200 voor Chr.
Midden-Neolithicum	4200-2850 voor Chr.
Laat-Neolithicum	2850-2000 voor Chr.
Vroege-Bronstijd	2000-1800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	1800-1100 voor Chr.
Late-Bronstijd	1100-800 voor Chr.
Vroege-IJzertijd	800-500 voor Chr.
Midden-IJzertijd	500-250 voor Chr.
Late-IJzertijd	250-12 voor Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	12 voor-70 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	70-270 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	270-450 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen	450-1050 na Chr.
Late-Middeleeuwen	1050-1500 na Chr.
Nieuwe Tijd A	1500-1650 na Chr.
Nieuwe Tijd B	1650-1850 na Chr.
Nieuwe Tijd C	1850-1950 na Chr.

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>),
with Reserved Font Name Allerta.

Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>),
with Reserved Font Name <Inconsolata>.
Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>)
with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye,
with Reserved Font Name <Molengo>.
Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl),
with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts.

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>

Vestigia BV *Archeologie & Cultuurhistorie*
Spoorstraat 5
3811 MN Amersfoort
Nederland

Telefoon 033 277 92 00
E-mail info@vestigia.nl
Website www.vestigia.nl

K.v.K. Gooi- en Eemland 32078894

Erfgoedingenieurs

“Engineering the past, creating the future”

